

Історичні, філософські, правові й організаційні проблеми фізичної культури

УДК 796.01

Надія Ашиток

Проблеми фізичного виховання в Україні та способи їх соціально-педагогічного розв'язання

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (м. Дрогобич)

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний світ, активно втручаючись в особистісний простір людини, через свою динамічність та суперечливість створює для неї різноманітні проблеми. Соціально-технологічний прогрес, політичні потрясіння, екологічні негаразди, низький рівень охорони здоров'я спричиняють зростання негативного впливу на особистість різних чинників; збільшення повсякденних фізичних і психологічних навантажень; загострення почуття тривоги й невпевненості. Усе це негативно позначається на здоров'ї людини. Ураховуючи те, що людське життя є найвищою суспільною цінністю, перед суспільством постає низка важливих завдань, серед яких найважливішим є розв'язання проблеми збереження здоров'я. Саме тому виникає потреба в пошуку способів збереження здоров'я людини з урахуванням різних аспектів покращення цього процесу – соціально-економічного, медичного та освітнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблеми. Потреба в модернізації фізичного виховання в Україні зумовлює актуальність його аналізу, що перебуває під пильною увагою педагогів, філософів, соціологів і політологів України. Освітні проблеми цього виховного напрямку вивчали вітчизняні науковці В. Ареф'єв, Б. Ведмеденко, І. Вржесневський, О. Киричук, Л. Кравченко, М. Курик, О. Марків, С. Омельченко, Т. Ракітіна, С. Рябченко, Н. Турчина, В. Хлопенко, А. Черноштан, Р. Чудна, Б. Шиян, М. Ярошик та ін. [2; 3; 4; 5; 8; 10; 11; 12; 14; 15; 16; 17; 18; 19]. Незважаючи на численні дослідження в цьому напрямі, проблеми фізичного виховання залишаються більшою мірою не вивченими. Саме тому ми й обрали цю тему як предмет аналізу.

Існує безліч визначень здоров'я, проте якнайповнішою, на наш погляд, видається дефініція, що запропонована фахівцями Всесвітньої організації охорони здоров'я. Вони вважають, що здоров'я – це нормальний стан людського організму й психіки, який характеризується психофізичним і соціальним благополуччям людини [13]. Збереження здоров'я та дотримання здорового способу життя передбачає прагнення людей до фізичної досконалості, досягнення душевної, психічної гармонії в житті, забезпечення повноцінного харчування, виключення із життя деструктивної поведінки, дотримання правил особистої гігієни, очищення організму і його загартовування. Звичка до здорового способу життя формується в дитячі роки, ще в школі.

Завдання дослідження – проаналізувати проблеми фізичного виховання в Україні та визначити спосіб їх соціально-педагогічного розв'язання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Розвиток фізичної культури й спорту в сучасній Україні характеризується значними проблемами, пов'язаними з умовами існування суспільства; глибокою економічною кризою, обумовленою переходом країни на нові форми економічного господарювання (із державної форми власності на приватну); стрімким спадом виробництва в промисловості та аграрному секторі; падінням рівня життя населення; порушенням екологічної рівноваги; різким погіршенням фізичного розвитку й здоров'я людей, скороченням тривалості життя. Окремо слід відзначити суттєве зниження державного фінансування

сфери фізичної культури та спорту. А це призвело, зокрема, до того, що з 1991 по 1998 рр. кількість підприємств, організацій і установ, які проводили фізкультурно-оздоровчу роботу, зменшилася на 15,5 тис. одиниць, а кількість трудящих, залучених до нього процесу, – більш як на 1 млн осіб, тобто на 56 %, інструкторів у сфері спорту, котрі працювали у виробничих колективах, – на 5,7 тис. осіб. Лише 13 % трудових колективів зберегли спеціалістів, які проводили фізкультурно-оздоровчу роботу. Звісно, такі зміни стали причиною різкого погіршення фізичного та психічного стану населення, значного зростання серцево-судинних, онкологічних, психічних й інших захворювань, посилення тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії [7]. Лише за три роки (з 1991 по 1993) припинили діяльність більш як 900 дитячих і підліткових фізкультурно-оздоровчих клубів при ЖЕКах, скорочено 590 посад педагогів-організаторів спортивної роботи з населенням за місцем проживання. Більшість населення, особливо в сільській місцевості, практично була позбавлена можливості брати участь у будь-яких формах фізкультурно-оздоровчої й спортивної роботи [7]. Погіршився стан утримання та використання матеріально-технічної бази фізкультури й спорту, а приватизація частини спортивних споруд супроводжувалася використанням їх не за призначенням. Під загрозою руйнування опинилася система підготовки спортсменів, скоротилася мережа дитячо-юнацьких спортивних шкіл, зменшилася кількість національних змагань і навчально-тренувальних зборів.

Змінилася питома вага позаурочних занять із фізичного виховання в усіх навчальних закладах. У 1998 р. Держкомспорт України відзначав, що з початку 90-х років контингент дітей і підлітків, залучених до регулярних занять у ДЮСШ, підліткових фізкультурно-спортивних клубах за місцем проживання й спортивних секціях, скоротився на 620 тис. осіб. Згорання цієї роботи негативно позначилося на стані здоров'я дітей та підлітків: майже 90 % дітей, учнів і студентів мали відхилення в здоров'ї, а 50 % – незадовільну фізичну підготовку. Недоліки в організації дозвілля дітей, спрямованого на формування здорового способу життя, призвели до посилення антисоціальних проявів, адже в наш час майже кожний десятий злочин в Україні здійснюється неповнолітніми [7].

Значні проблеми розвитку галузі фізичної культури й зумовлені ними негативні наслідки вимагають відповідного осмислення в суспільстві та впровадження адекватних заходів для їх подолання. Такими є, зокрема, заходи з організації та реалізації фізичного виховання на заняттях із фізкультури й поза ними. Безперечно, діяльність, спрямована на збереження здоров'я дітей, повинна поєднувати різноманітні форми та види роботи: корекцію порушень здоров'я з використанням комплексу оздоровчих заходів без відриву від навчального процесу; форми організації навчально-виховного процесу з урахуванням їх психологічного й фізіологічного впливу на учнів; розробку та реалізацію навчальних програм із формування в учнів навичок дотримання здорового способу життя й профілактики шкідливих звичок; організацію заходів, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я вчителів й учнів, створенню умов для їх гармонійного розвитку тощо.

Слід відзначити, що формування здорового способу життя у свідомості дітей здійснюється не лише на заняттях із фізкультури, а й під час навчально-виховного процесу загалом. Фізичне здоров'я в школі “підточує” малорухливий спосіб поведінки. Проте ще стародавні греки про потребу рухатися писали в державних законах. Про необхідність рухової активності для підтримки здоров'я висловлювалися видатні люди: Гіппократ (“Святкування і бездіяльність несуть за собою нездоров'я і, навпаки, прагнення розуму до чого-небудь приносить із собою бадьорість, вічно спрямовану до зміцнення”), Горацій (“Якщо не бігаєш, коли здоровий, побігаєш, коли захворієш”), Овідій (“Дивись, як руйнується від безробіття ліниве тіло, як застоюється в озері без руху вода. Протидій хворобі на початку: пізно думати про ліки, коли хвороба пустила коріння від довгого уповільнення”), Апулей (“Припинення діяльності несе із собою в'ялість, а за в'ялістю йде безсилля”), Авіценна (“Людина, яка перестала займатися фізичними вправами, часто чахне, тому що сила її органів послаблюється внаслідок відмови від руху”), Абуль Фарадж (“Міра у всьому – спільник природи й захисник здоров'я. Тому, коли ви п'єте, коли ви їсте, коли рухаєтесь і навіть коли кохаєте – зберігайте міру”), Ж.-Ж. Руссо (“Рух пробуджує організм до активної дії на тривалий час”), Й. В. Гете (“Природа не знає зупинки у своєму рухові й карає будь-яку бездіяльність”) [2].

Малорухливий спосіб життя властивий не лише для дітей, а й для дорослих. Це пов'язано, передусім, із кардинальними змінами у сфері побуту та виробництва (у зв'язку з автоматизацією, роботизацією й комп'ютеризацією виробництва). Докорінно змінюється соціальне та духовне життя людей, а частка спеціалістів робітничих професій зменшується, порівняно з часткою представників розумової праці, причому не лише в Україні. Англійський соціолог Е. Гіденс констатує, що система зайнятості в усіх індустріальних країнах зазнала істотних змін ще у ХХ ст. До середини цього

століття робітники фізичної праці становили 2/3 працюючого населення, а в 1990 р. – лише 3/4 зайнятого населення. Скорочення обсягу фізичної праці тісно пов'язане зі зменшенням частки осіб, зайнятих у виробничій сфері [6, 371]. Слід також відзначити, що в умовах складного процесу переходу від багатовікової індустріальної фази до науково-технічної провідне місце у сфері праці займає діяльність, яка вимагає від людей підготовки в обсязі, вищому від середньої школи (у США таких працівників понад 91 %) [8, 78]. Із високим динамізмом виробництва в перехідний період від індустріальної до постіндустріальної (обслуговуючої, технотронної) епохи увага приділяється таким якостям працівників, як професійна мобільність, уміння швидко переучуватися й набувати нові знання, психічна та фізична рівновага й витривалість. Фактично, не йдеться про особливу силу та бездоганне здоров'я, оскільки вважається: згаданих у попередньому реченні якостей для участі у виробництві достатньо. Еклектичність цього погляду є антигуманістичною, бо людина розглядається лише з погляду економічної діяльності. Тим часом людина є самоцінною, а орієнтація в суспільстві на ідеал інтелектуального генія з посередніми фізичними можливостями з часом може стати чинником суттєвих суспільних змін – ослаблення суспільства. Саме тому актуальним є пропагування всебічно розвиненої особистості, здатної до утвердження себе в колективі. Якщо особистість зі стабільним фізичним станом залучена до бажаних видів трудової діяльності, це задовольняє її ще й тому, що вона самостверджується в цьому колективі. Коли ж людина позбавлена через неналежний фізичний стан можливості займатися працею (а отже, й відчувати радість діяти, отримувати задоволення в процесі спілкування), вона вдається до сурогатів, за допомогою яких можна штучно викликати ілюзорне відчуття задоволення та престижності. Такими засобами є алкоголь, наркотики. Це призводить до фізичного й соціально-психічного ослаблення частини людей. Щодо цього слухні думки М. Амосова: “Ми не можемо орієнтувати суспільство лише на ослаблених людей. Спроба зробити їх щасливими, оберігати від необхідності напружуватися ні до чого не приведе: слабкий залишиться слабким – і нещасним. А в сильних рівень щастя знизиться – вони детренуються, стануть слабшими, втратять високі орієнтири” [1, 263].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Зміни на краще у сфері здоров'я відбудуться тоді, коли в суспільній свідомості утвердиться уявлення про самоцінність людини, її здоров'я й життя, а проблеми фізичного виховання та спорту будуть ефективно розв'язуватися на державному рівні.

Звісно, фізичне виховання потребує вдосконалення в сучасну епоху, коли увага часто приділяється формуванню лише таких якостей людей, як уміння набувати знання, психічна та фізична рівновага, витривалість. Не йдеться про бездоганне здоров'я. Такий погляд на здоров'я людини є антигуманістичним. У наш час актуалізується формування всебічно розвиненої особистості, у тому числі засобами фізичного виховання.

Список використаної літератури

1. Амосов Н. М. Жизнь человека и условия ее прочности / Н. М. Амосов // Наука и жизнь. – 1976. – № 9. – С. 68–69.
2. Ареф'єв В. Г. Концепція національної системи фізичного виховання учнів, учнівської і студентської молоді України / В. Г. Ареф'єв // Початкова школа. – 1994. – № 8. – С. 50–54.
3. Афоризми, прислів'я і приказки про здоров'я і здоровий спосіб життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://myrefs.org.ua/index.php?view=article&id=1090&titles=%D0%D0%D0>
4. Ведмеденко Б. Ф. Теоретичні основи і практика виховання молоді засобами фізичної культури / Ведмеденко Б. Ф. – К. : [б. в.], 1993. – С. 123–126.
5. Вржесневський І. І. Компенсаторний потенціал фізичного виховання у контексті завдань відродження нації / І. І. Вржесневський, Н. І. Турчина // Науковий вісник Харківського державного педагогічного університету : зб. наук. пр. – Серія : Філософія. – Х. : ОВС, 2002. – Вип. 12. – С. 90–91.
6. Гіденс Е. Соціологія / Гіденс Е. – К. : Основи, 1999. – 726 с.
7. Історія розвитку фізичного виховання в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.horting.org.ua/node/1642>
8. Кравченко Л. Вплив різнобічного фізичного виховання на розвиток фізичних і моральних якостей учнів / Л. Кравченко // Здоров'я та фізична культура. – 2009. – № 9 (141). – С. 1–6.
9. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч. посіб. / М. В. Левківський, О. М. Микитюк. – Х. : ОВО, 2002. – 240 с.
10. Марків О. Здоров'я людини як фундаментальна цінність культури / О. Марків // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. – К., 2009. – № 27. – С. 176–182.
11. Омельченко С. О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей і підлітків / Омельченко С. О. – Луганськ : Альма-Матер, 2007. – 351 с.
12. Рябченко С. Фізичне виховання школярів / С. Рябченко // Здоров'я та фізична культура. – 2007. – № 26 (86). – С. 10–20.

13. Складові здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vukrykach.lviv.ua/skladovi-zdorovya/>
14. Турчина Н. И. Некоторые аспекты физического воспитания в свете тенденций современного образования / Н. И. Турчина, Т. И. Ракитина // Гуманітарна освіта в профільних вищих навчальних закладах: проблеми і перспективи : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. – К. : НАУ, 2005. – С. 176–177.
15. Хлопенко В. Роль фізичної культури та спорту у поліпшенні соціальної активності студентської молоді / В. Хлопенко // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фізичної культури і спорту. – Вип. 10. – Т. 3. – 2006. – С. 87–90.
16. Черноштан А. Г. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичного виховання на основі модульно-рейтингової технології навчання : автореф. дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / А. Г. Черноштан ; Луган. держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2002. – 20 с.
17. Чудна Р. В. Теорія адаптивного фізичного виховання / Чудна Р. В. – К. : Наук. думка, 2003. – 270 с.
18. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Шиян Б. М. – Т. : Навч. кн. “Богдан”. – 2001. – Ч. 1. – 272 с.
19. Ярошик М. Я. Підготовка бакалаврів фізичного виховання в умовах інтеграції вищої школи України в Європейський освітній простір : автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02 “Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / М. Я. Ярошик ; Львів. держ. ін-т фізичної культури. – Л., 2010. – 20 с.

Анотація

Основне завдання цієї праці – проаналізувати проблеми зі станом здоров'я дітей в Україні й показати способи його покращення. Особливе місце та відповідальність за оздоровчу діяльність відводиться освітній системі, а тому саме ця система розглядається в статті. Ефективність формування здорового способу життя вимагає активного залучення учнів і педагогів до здоров'язберігального навчального процесу, формування в дітей активної позиції щодо зміцнення й збереження власного здоров'я. Аналіз діяльності загальноосвітніх закладів України дав змогу виділити складники цієї діяльності, яка повинна поєднувати різноманітні форми та види роботи: корекцію порушень здоров'я з використанням комплексу оздоровчих заходів без відриву від навчального процесу; форми організації навчально-виховного процесу з урахуванням їх психологічного та фізіологічного впливу на учнів; розробку й реалізацію навчальних програм із формування в учнів навичок дотримання здорового способу життя та профілактики шкідливих звичок; заходи, що сприяють збереженню й зміцненню здоров'я вчителів й учнів; створення умов для їх гармонійного розвитку тощо.

Ключові слова: здоров'я, навчально-виховний процес, здоровий спосіб життя, фізичне виховання.

Надежда Ашиток. Проблемы физического воспитания в Украине и пути их социально-педагогического решения. Основное задание этой работы – проанализировать проблемы состояния здоровья детей в Украине и показать пути их улучшения. Особое место и ответственность за оздоровительную деятельность отводится образовательной системе, а потому именно эта система рассматривается в статье. Эффективность формирования здорового образа жизни требует активного привлечения учеников и педагогов в здоровьесохраняющий учебный процесс, формирования у детей активной позиции относительно укрепления и сохранения здоровья. Анализ деятельности общеобразовательных заведений Украины даёт возможность выделить компоненты этой деятельности, которая должна сочетать разные формы и виды работы: коррекцию нарушений здоровья с использованием комплекса оздоровительных мероприятий без отрыва от учебного процесса; формы организации учебно-воспитательного процесса с учётом их психологического и физиологического влияния на учеников; разработку и реализацию учебных программ по формированию у учеников навыков здорового образа жизни и профилактики вредных привычек; мероприятия, которые способствуют сохранению и укреплению здоровья учителей и учеников; создание условий для их гармонического развития и др.

Ключевые слова: здоровье, учебно-воспитательный процесс, здоровый образ жизни, физическое воспитание.

Nadya Ashitok. Problems of Physical Education in Ukraine and Ways of their Social and Educational Solutions. The main content of this article is to analyze problems of condition of children's health in Ukraine and to show ways of its improvement. Special place and responsibility for recreational activities is given to the educational system, therefore this system is discussed in the article. The effectiveness of healthy lifestyle requires involvement of students and teachers into educational process aimed to gain health as well as formation of children's active position regarding strengthening and maintaining their health. The analysis of the activity of secondary schools in Ukraine has allowed to distinguish the constituents of this activity, which should combine various forms and types of work: correction of health disorders using complex of health measures in the educational process, forms of organization of educational process regarding their psychological and physiological effects on students, development and implementation of educational programs into development of students' skills of healthy lifestyle and prevention of harmful habits, measures that promote maintenance and improvement of health on teachers and students; creating conditions for harmonious development, etc.

Key words: health, educational process, healthy lifestyles, physical education.